

Наукові перспективи
Видавнича група

ISSN (print) 2708-7530

DOI: 10.52058/2708-7530-2022-4(22)

НАУКОВІ ПЕРСПЕКТИВИ

СЕРІЯ: "ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ", СЕРІЯ: "ПРАВО",
СЕРІЯ: "ЕКОНОМІКА", СЕРІЯ: "ПЕДАГОГІКА",
СЕРІЯ: "ПСИХОЛОГІЯ", СЕРІЯ: "МЕДИЦИНА"

Миру наша Ураїна

Випуск 4(22)

2022

*Громадська наукова організація «Всеукраїнська Асамблея докторів наук
з державного управління»*

Громадська організація «Асоціація науковців України»

у рамках роботи Видавничої групи «Наукові перспективи»

Наукові перспективи

*(Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка»,
Серія «Медицина», Серія «Педагогіка», Серія «Психологія»)*

Випуск № 4(22) 2022

Київ – 2022

*Public Scientific Organization "Ukrainian Assembly of Doctors of Sciences in
Public Administration"*

Public Organization "Association of Scientists of Ukraine"

within the work of the Publishing Group "Scientific Perspectives"

Scientific Perspectives

*(Series "Public Administration", Series "Law", Series "Economics",
Series "Medicine", Series "Pedagogy", Series "Psychology")*

Issue № 4(22) 2022

Kiev – 2022

ISSN (print) 2708-7530

DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-4\(22\)](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-4(22))

Наукові перспективи: журнал. 2022. № 4(22) 2022. С.394

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 24.09.2020 р. № 1188 журналу присвоєно категорію "Б" із галузей науки: державне управління, право та економіка. Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 27.09.2021 № 1017 журналу присвоєно категорію "Б" із психології

Рекомендовано до друку Президією громадської наукової організації «Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління» (Рішення від 27.04.2022, № 6/4-22)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ № 24436-14376Р від 09.06.2020 р.

Журнал видається за активної підтримки Інституту філософії та соціології Національної Академії Наук Азербайджану (Баку, Азербайджан) та КНП "Клінічна лікарня №15 Подільського району м. Києва"

Журнал заснований з метою розвитку вітчизняного наукового потенціалу та реалізації кращих традицій науки в Україні та за кордоном. Журнал висвітлює історію, теорію, механізми формування та функціонування, а, також, інноваційні питання розвитку державного управління, права, економіки, психології, педагогіки та медицини. Видання розраховано на дослідників, викладачів вищих навчальних закладів, аспірантів, магістрів, фахівців-практиків.

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Google
Scholar

Academic
Resource
Index
ResearchBib

Наукове видання включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), міжнародної пошукової системи Google Scholar та до міжнародної наукометричної бази даних Research Bible.

Головний редактор:

Жукова Ірина Віталіївна кандидат наук з державного управління, доцент, Проректор з наукової роботи ПВНЗ Університет Новітніх Технологій, директор Видавничої групи «Наукові перспективи», м. Київ, Україна

Заступники Головного редактора:

Дацій Олександр Іванович — доктор економічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України, завідувач кафедри фінансів, банківської та страхової справи Міжрегіональної Академії управління персоналом (Київ, Україна);

Макаренко Олександр Миколайович — доктор медичних наук, професор, академік Міжнародної академії освіти та науки, професор кафедри загально медичних дисциплін Міжрегіональної Академії управління персоналом (Київ, Україна);

Непомнящий Олександр Михайлович — доктор наук з державного управління, професор, академік Академії будівництва України, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом (Київ, Україна);

Помиткіна Любов Віталіївна — доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету (Київ, Україна);

Сіданіч Ірина Леонідівна — доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки, адміністрування і спеціальної освіти Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» (Київ, Україна);

Федоренко Владислав Леонідович — доктор юридичних наук, професор, DrHb - доктор хабілітований наук правничих (Польська академія наук), Заслужений юрист України, директор Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України (Київ, Україна).

Редакційна колегія:

Арошидзе Паата — доктор економічних наук, професор, Асоційований професор Держаного університету імені Шота Руставелі (Грузія);

Ахметова Лайла Сейсембековна — доктор історичних наук, професор політології, професор кафедри ЮНЕСКО, міжнародної журналістики і медіа в суспільстві факультету журналістики Казахського Національного університету (КазНУ) ім. аль-Фарабі (Казахстан) ;

Бахов Іван Степанович — доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології та перекладу Міжрегіональної Академії управління персоналом (Київ, Україна) ;

Балахтар Катерина Сергіївна — здобувач ступеня доктора філософії (PhD) за спеціальністю 053. Психологія, старший викладач кафедри іноземних мов в Національному університеті ім. О. О. Богомольця (Київ, Україна);

Бурик Зоряна Михайлівна — доктор наук з державного управління, старший викладач кафедри регіонального управління та місцевого самоврядування Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президенті України (Львів, Україна) ;

Вдовіна Олена Олександрівна — кандидат наук з соціальних комунікацій, доцент кафедри українознавства, культури та документознавства Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (Полтава, Україна);

Гбур Зоряна Володимирівна — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри управління охороною здоров'я та публічного адміністрування Національного університету охорони здоров'я України імені П.Л.Шупика (Київ, Україна) ;

Долгова Олена Миколаївна — кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету (Київ, Україна);

Гвожджєвіч Сильвія — кандидат наук, кафедра адміністрації та національної безпеки Державної професійної вищої школи ім. Якуба з Парадижу в Гожуві-Великопольському (Польща);

Головач Наталія Василівна — кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри управління персоналом та економіки праці Міжрегіональної Академії управління персоналом (Київ, Україна) ;

Гудзенко Ганна Володимирівна — кандидат медичних наук, асистент кафедри неврології Національного медичного університету імені О.О. Богомольця (Київ, Україна);

Гуменникова Тамара Рудольфівна — доктор педагогічних наук, професор, директор Придунайської філії Міжрегіональної Академії управління персоналом (Київ, Україна) ;

Гечбаїя Бадрі Нодаровіч — доктор економічних наук, професор, Асоційований професор Батумського державного університету ім. Шота Руставелі (Грузія);

Дегтяр Андрій Олегович — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри публічного управління та підприємництва Національного аерокосмічного університету імені М.С. Жуковського, Заслужений діяч науки і техніки України (Харків, Україна) ;

Дегтяр Олег Андрійович — доктор наук з державного управління, доцент, доцент кафедри менеджменту і адміністрування Харківського національного університету міського господарства ім. О. М. Бекетова (Харків, Україна) ;

Журавльова Лариса Петрівна — доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Поліського національного університету (Житомир, Україна) ;

Ічанська Олена Михайлівна - кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету (Київ, Україна);

Кайдашев Роман Петрович — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного, фінансового та банківського права Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна) ;

Коляденко Ніна Володимирівна — доктор медичних наук, доцент, завідувач кафедри медичної психології Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна) ;

Лігоцький Анатолій Олексійович — доктор педагогічних наук, професор (Київ, Україна) ;

Лич (Назарук) Оксана Миколаївна — доктор психологічних наук, доцент, член-кореспондент української академії акмеології, член громадської спілки «Національна психологічна асоціація», доцент кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету (Київ, Україна);

Мальцев Дмитро Валерійович — кандидат медичних наук, завідувач лабораторії імунології і молекулярної біології Національного медичного університету імені О.О. Богомольця (Київ, Україна) ;

Мельник Володимир Степанович — доктор медичних наук, професор кафедри неврології Національного медичного університету імені О.О. Богомольця, декан медичного факультету №1 (Київ, Україна) ;

Мідельський Сергій Людвігович — професор, Академік, Президент Регіональної Академії Менеджменту (Казахстан);

Міхальський Томаш — доктор наук, доцент кафедри географії регіонального розвитку Гданського університету (Польща) ;

Мотренко Тимофій Валентинович — доктор філософських наук, професор, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом, Академік Національної академії педагогічних наук України (Київ, Україна) ;

Нікульчев Микола Олександрович — доктор богословських наук, кандидат філософських наук, професор, доцент кафедри історії та права ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» (Покровськ, Донецька область, Україна);

Недбалек Карел — доктор філософії (PhD) в галузі права, доцент, професор Європейського професійного докторату, MBA, адвокат (Чехія);

Новак-Каляєва Лариса Миколаївна — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри державного управління Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президенті України (Львів, Україна);

Орел Марія Григорівна — доктор наук з державного управління, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом (Київ, Україна);

Павлов Костянтин Володимирович — доктор економічних наук, професор, професор кафедри аналітичної економіки та природокористування Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (Київ, Україна);

Пархоменко-Куцевіл Оксана Ігорівна — доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом (Київ, Україна);

Перестюк Інга Миколаївна — кандидат наук з державного управління, доцент кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом (Київ, Україна);

Помиткін Едуард Олександрович — доктор психологічних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (Київ, Україна);

Радзіховська Наталія Станіславівна — кандидат медичних наук, лікар вищої категорії, завідувач відділенням неврології КНП "Клінічна лікарня №15 Подільського району м. Києва", асистент кафедри неврології НМУ імені О.О. Богомольця (Київ, Україна)

Ситник Григорій Петрович — доктор наук з державного управління, кандидат технічних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри державного управління Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, Україна);

Титко Анна Василівна — кандидат юридичних наук, провідний науковий співробітник Національної академії внутрішніх справ (Київ, Україна);

Тимошенко Наталія Юріївна — кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної економіки Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (м. Київ, Україна);

Турчинова Ганна Володимирівна — кандидат педагогічних наук, доцент, декан факультету природничо-географічної освіти та екології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ, Україна);

Хохліна Олена Петрівна — доктор психологічних наук, професор, професор кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету (Київ, Україна);

Цимбалюк Руслан Степанович — кандидат медичних наук, доцент кафедри загальної хірургії № 1 Національного медичного університету імені О.О. Богомольця, декан медичного факультету №2 (Київ, Україна);

Чернуха Надія Миколаївна — доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, Україна);

Якимчук Аліна Юріївна — доктор економічних наук, професор, професор кафедри державного управління, документознавства та інформаційної діяльності Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна);

Яковицька Лада Савелівна — доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри авіаційної психології Національного авіаційного університету (Київ, Україна).

© автори статей, 2022

© Громадська наукова організація «Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління», 2022

© Громадська організація «Асоціація науковців України», 2022

© Видавнича група «Наукові перспективи», 2022

УДК 159.99

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-4\(22\)-382-393](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-4(22)-382-393)

Фомич Микола Володимирович, кандидат психологічних наук, доцент, начальник кафедри психології діяльності в особливих умовах, Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України. 18000, м. Черкаси вул. Онопрієнка 8, <https://orcid.org/0000-0003-1253-2656>

Чередниченко Тетяна Володимирівна, викладач, Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 18000, м. Черкаси вул. Онопрієнка 8, <https://orcid.org/0000-0001-5496-1083>

Марцін Марина Володимирівна, викладач, Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 18000, м. Черкаси вул. Онопрієнка 8, <https://orcid.org/0000-0002-9872-3586>

РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ МІЖОСОБИСТІСНИХ ВЗАЄМИН МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДСНС УКРАЇНИ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Анотація. У продовж періоду навчання та практичної підготовки майбутніх фахівців ДСНС України здобувачі опановують значний обсяг теоретичних знань, відточують необхідні знання, вміння та навички на численних тактико-спеціальних та практичних заняття. Проте не лише бездоганне виконання посадових обов'язків забезпечує виконання повноцінної службової діяльності, а і висока професійна та психологічна культура. Саме це зумовлює актуальність даного дослідження, що полягає у розгляді та узагальненні теоретичних досліджень щодо розвитку культури міжособистісних взаємин майбутніх фахівців ДСНС України в умовах освітнього середовища та окреслення шляхів її подальшого розвитку. Культура міжособистісних взаємин розглядається як якісна характеристика, в основі якої лежить усвідомлення взаємин як цінності, регулювання своїх емоційно-вольових почуттів і поведінки в межах суспільно значущих і професійно заданих норм і традицій, що схвалюються суспільством і конкретним видом культури, та спрямованої на реалізацію службових завдань, що постають перед фахівцями ДСНС України. Основними методами розвитку культури міжособистісних взаємин майбутніх фахівців ДСНС України в ході навчально-виховного процесу виступають групове психологічне просвітництво та індивідуальне консультування, а також соціально-психологічний тренінг

розвитку культури міжособистісних відносин та навичок компетентного спілкування. Визначено перспективи подальших досліджень, що зумовлюють пошук більш ефективних форм взаємодії викладача та взаємин майбутніх фахівців ДСНС України у навчальному процесі вищої школи.ф

Ключові слова: культура міжособистісних взаємин; умови розвитку культури міжособистісних взаємин; психологічна культура; майбутні фахівці ДСНС України; навчальний процес; освітнє середовище закладів вищої освіти ДСНС України.

Fomych Mykola, Volodymyrovich, Ph. D. in Psychology, Assistant Professor, Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chernobyl Heroes of National University of Civil Defence of Ukraine, 18000 Cherkassy, Str. Onopriienko 8, <https://orcid.org/0000-0003-1253-2656>

Cherednychenko Tatiana Volodimirivna, lecturer Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chernobyl Heroes of National University of Civil Defence of Ukraine, 18000 Cherkassy, Str. Onopriienko 8, <https://orcid.org/0000-0001-5496-1083>

Martsin Maryna Volodimirivna, lecturer, Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chernobyl Heroes of National University of Civil Defence of Ukraine, 18000, Cherkassy, Str. Onopriienko 8, <https://orcid.org/0000-0002-9872-3586>

DEVELOPMENT OF THE CULTURE OF INTERPERSONAL RELATIONS OF FUTURE SPECIALISTS OF THE STATE EMERGENCY SERVICE OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Abstract. During the period of education and practical training of the future specialists of State Emergency Service of Ukraine the applicants obtain a significant amount of theoretical knowledge, gain the necessary skills and habits on the numerous tactical and practical classes.

However, not just the excellent performance of official duties ensures the implementation of full-fledged official activity, but also a high professional and psychological culture. This fact explains the relevance of the study, which consists in considering and generalizing theoretical studies concerning the development of the culture of interpersonal relationships of future specialists of the State Emergency Service of Ukraine in the conditions of the educational environment and description of the ways of its further development.

The culture of interpersonal relationships is considered as a qualitative characteristic, which is based on the awareness of the relations as values, regulation of the emotional-volitional feelings and behavior within the limits of socially significant and professionally asked norms and traditions that approved by society

and a specific kind of culture, and aimed at implementing of the official tasks of the specialists of the State Emergency Service of Ukraine.

The main methods of development of the culture of interpersonal relationships of the future specialists of the State Emergency Service of Ukraine during the educational process are the group psychological education and individual counseling, as well as socio-psychological training of the development of the culture of interpersonal relations and competent communication skills. The prospects of the further research, which lead to the search of more effective forms of interaction of the lecturer and the relationships of future specialists of the State Emergency Service of Ukraine in the educational process of higher education.

Key words: culture of interpersonal relationships, conditions of the development of culture of interpersonal relationships, psychological culture; future specialists of the State Emergency Service of Ukraine, educational process, educational environment of higher educational institutions of the State Emergency Service of Ukraine.

Постановка проблеми. Розвиток національної системи освіти в Україні передбачає розробку нових підходів до професійного навчання майбутніх кадрів. Сьогодні культура міжособистісних взаємин як особистісна освіта стає соціальним замовленням суспільства, є не тільки результатом виховання, а й умовою підготовки майбутнього фахівця. Випускник закладу вищої освіти повинен володіти професійними навичками й уміннями і мати високу культуру міжособистісних взаємин, яка є основою культури ділового спілкування, культури міжнаціонального спілкування, культури міжособистісного спілкування. В основі усіх цих культур лежить шанобливе ставлення до людини відповідно до загальнолюдських цінностей. Кваліфікований фахівець повинен мати високу професійну культуру, яка забезпечить його повноцінну службову діяльність в умовах сучасного індустріального суспільства, а також мати високий рівень психологічної культури – це забезпечить його повноцінну службову діяльність не тільки в екстремальних умовах, а й в умовах повсякденної службової діяльності.

У сучасних умовах реформування ДСНС України проблему розвитку високої внутрішньої культури майбутніх фахівців необхідно вирішувати на основі науково обґрунтованих підходів, насамперед з урахуванням вимог міждисциплінарних досліджень системи навчально-виховного процесу. Особливе значення при вирішенні цієї проблеми мають ті дослідження, які спрямовані на вивчення культури міжособистісних взаємин майбутніх фахівців, так як саме ця взаємодія є найбільш важливим і, разом з тим, проблемним з точки зору зміцнення дисципліни, а також підвищення ефективності виконання службових завдань. Саме тому дозріла потреба ґрунтовно вивчити психологічні основи культури міжособистісних взаємин майбутніх фахівців ДСНС України і виховувати у них у зв'язку з цим психологічні риси, які сприяли б становленню

відносин і взаємодій в рамках правил і норм, прийнятих і схвалених суспільством.

Зазначимо, що навчання в закладі вищої освіти ДСНС України передбачає створення своєрідного освітнього середовища, яке забезпечує варіативність змісту, способів, термінів його засвоєння, стимулювання і підтримки будь-якої освітньої активності та ініціативності майбутніх фахівців ДСНС України, суб'єктно-особистісну взаємодію учасників процесу. Таким чином, освіта спрямована на пізнання і зміну людиною самої себе, тобто на підвищення своєї психологічної культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою розвитку культури міжособистісних взаємин займалися Б. Ананьєв, А. Бодальов, Л. Божович, Я. Коломенський, А. Киричук, О. Леонт'єв, М. Лісіна, Б. Ломов, В. М'ясищев, М. Обозов, Б. Паригін, О. Петровський, Л. Уманський, Д. Ельконін. В даний час займаються цією проблематикою А. Бистрова, Л. Знікіна, Б. Каверін, В. Розін та інші. Аналіз робіт цих авторів показав, що досліджено лише окремі аспекти означеного феномену. Незважаючи на існування терміна «культура міжособистісних взаємин», в науці багато питань, пов'язаних з вивченням культури міжособистісних взаємин залишилися на периферії психологічної теорії і практики.

Останнім часом звертають на себе увагу дослідження українських учених, в яких розкриваються окремі аспекти проблеми, а саме: розвиток культури взаємин (М. Євтух, Т. Черкашина); взаємозв'язок культури й моралі в психолого-педагогічному процесі, сукупність відносин особистості й суспільства як сфера морального регулювання (Г. Васянович); вплив особистісно-комунікативної компетентності на взаємини людей; інтерактивний процес цілеспрямована взаємодія і взаємовплив учасників педагогічного процесу (Г. Дегтярєва); аналіз взаємин між викладачами і студентами у навчально-виховному процесі технікуму (З. Ковальчук); вивчення особливостей розвитку міжособистісних відносин курсантів (Г. Топольницька, І. Попович); виховання культури міжособистісної взаємодії курсантів ДСНС України (Л. Мохнар); розвиток міжособистісних взаємин як умови запобігання конфліктів у педагогічному процесі (В. Кушнірюк).

Істотне значення для нашого дослідження мають праці В. Агеєва (психологія міжособистісних та міжгрупових стосунків), Л. Гозмана (психологія емоційних стосунків), Є. Головахи, Н. Паніна (психологія людських взаємин), О. Єршова (міжособистісні конфлікти у колективі), М. Когана (проблема міжсуб'єктивних стосунків), Я. Коломинського (психологія взаємовідносин у колективі), В. М'ясищєва (психологія стосунків), М. Обозова (психологія міжособистісних стосунків), М. Савчина (міжособистісні стосунки), В. Трусова (психологія міжособистісного впливу) та ін.

Попри те зазначимо, що проблема, яка б розкривала сутність розвитку культури міжособистісних взаємин майбутніх фахівців служби цивільного

захисту у освітньому середовищі закладу вищої освіти ДСНС України, на сьогодні вивчена мало. Суперечності між недостатньою розробленістю означеної проблеми в наукових джерелах та потребою її вирішення у освітньому процесі ЗВО ДСНС України актуалізують обраний нами аспект пошуку.

Метою статті є розгляд і узагальнення теоретичних досліджень щодо розвитку культури міжособистісних взаємин майбутніх фахівців ДСНС України в умовах освітнього середовища та окреслення шляхів її розвитку.

Методи дослідження. Для розв'язання завдань дослідження були використані загальнонаукові методи системно-структурного аналізу, спрямованого на вивчення і узагальнення роботи авторів статті з розвитку культури міжособистісних взаємин майбутніх фахівців ДСНС України в умовах освітнього середовища та опитування з метою визначення рівня розвитку їхньої комунікативної культури.

Виклад основного матеріалу. У сучасному соціально-економічному стані суспільства людині, що вступає в міжособистісні взаємини у різних колективах, доводиться активно включатися в процес соціалізації та адаптації, а також швидко шукати шляхи виходу з них, які виникають в різних сферах її діяльності, негативних конфліктних ситуацій. Такі здібності людини є важливою позитивною частиною міжособистісних взаємин людей. Поняття «міжособистісні взаємини» являє собою певну сукупність взаємопов'язаних дій, що протікають при спілкуванні людей, а також супроводжуються емоційним хвилюванням і висловлюють душевний стан людини. Слід зазначити, що міжособистісні взаємини виступають як сукупність зв'язків, які розвиваються між людьми у вигляді почуттів і емоцій, думок, прохань, заяв та інших звернень одне до одного.

Міжособистісні взаємини – це завжди взаємодія людей, при якій вони пізнають одне одного, вступають у ті чи інші взаємини і при яких між ними встановлюється певне взаємозвернення (мається на увазі поведінка, яка обирається учасниками взаємодії [1]).

Важливими складовими міжособистісних взаємин є: бажання вступати в контакт з оточуючими; уміння організувати взаємодію, яка характеризується в свою чергу, умінням слухати співрозмовника, емоційно співпереживати, вирішувати конфліктні ситуації; знання норм і правил, яким необхідно слідувати при взаємодії з оточуючими.

Вивчаючи культуру міжособистісних взаємин, необхідно розуміти, що особистість народжується завдяки поступовому набуттю соціального і культурного досвіду, сформованого у суспільстві. Значення культури тут велике, оскільки саме культура виступає знаряддям соціокультурної спадщини інформації, її специфічною «соціокультурною пам'яттю» суспільства [2].

Культура міжособистісних взаємин майбутніх фахівців ДСНС України являє собою якісну характеристику, в основі якої лежить усвідомлення взаємин

як цінності, регулювання своїх емоційно-вольових почуттів і поведінки в межах суспільно значущих і професійно заданих норм і традицій, схвалюваних суспільством і даним конкретним видом культури, та спрямованої на реалізацію службових завдань.

В умовах освітнього середовища закладу вищої освіти ДСНС України культура міжособистісних взаємин має переважно колективістську спрямованість; при цьому взаємодія є культурною лише тоді, коли прагнення слідувати соціально схвалюваним нормам поведінки стає настановним, визначається внутрішньою потребою, тобто дотримання і наслідування культурних зразків розглядається суб'єктом відносин як цінність.

Змістом культури міжособистісних взаємин майбутніх фахівців ДСНС України є сукупність раніше закріплених, а значить культурно обумовлених установок, налаштованість на ту чи іншу поведінку і ставлення, в основі яких лежать потребностно-мотиваційні та ціннісні освіти особистості.

Основними психологічними умовами, що сприяють орієнтації майбутніх фахівців ДСНС України на культурну міжособистісну взаємодію в рамках навчально-виховного процесу у виші є сукупність колективно-психологічних і суб'єктивно-особистісних умов.

У колективно-психологічних умовах виділяються:

- ступінь розвитку навчального колективу, який виявляється в рівні сумісності, групової єдності, згуртованості його членів;
- рівень конфліктності у підрозділі;
- наявність системи загальних духовних цінностей членів навчального колективу, психологічна установка майбутніх фахівців ДСНС України на службову діяльність;

У суб'єктивно-особистісних умовах виділяються:

- загальний рівень підготовки майбутніх фахівців ДСНС України у поведінковій, емоційно-чуттєвій, пізнавальній, морально-етичній сферах;
- система мотивів і установок на позитивне ставлення до іншого і до навчального процесу;
- ступінь задоволеності майбутніми фахівцями ДСНС України своїх соціальних потреб у групі;
- наявність характерологічних особливостей, схильностей особистості до комунікативної діяльності [3].

Зауважимо, що система вищої освіти покладає на майбутніх фахівців ДСНС України основні функції: навчальну, службову, функцію розвитку особистісних якостей. Коротко проаналізуємо зазначені функції і визначимо місце і роль в них психологічної культури. Навчальна функція вимагає від майбутніх фахівців ДСНС України своєчасного і якісного засвоєння змісту теоретичних і практичних знань і умінь з обраної спеціальності згідно з навчальним планом і програм навчальних дисциплін, розвивати здібності творчого мислення. Навчальна функція майбутніх фахівців ДСНС України

здійснюється на підставі чинного законодавства України з питань освіти, державних стандартів вищої освіти, та інших нормативних документів Міністерства освіти і науки, а також ДСНС України.

Службова функція передбачає дотримання майбутніми фахівцями ДСНС України законів країни, статутів та інших керівних документів і наказів командирів і начальників. Функція розвитку особистісних якостей майбутнього фахівця ДСНС України передбачає розвиток його особистих, соціальних і службово-професійних якостей в період навчання.

Розвиток психологічної культури обов'язково присутній при реалізації усіх функцій, які виконують майбутні фахівці ДСНС України. Проте, через останню функцію психологічна культура розвивається найбільшою мірою, тому, доцільно глибше дослідити сутність і зміст функції розвитку особистих якостей майбутніх фахівців. Таким чином, діяльність майбутніх фахівців з розвитку особистісних властивостей передбачає надбання індивідуальних якостей компетентного фахівця. У процесі навчання в закладі вищої освіти ДСНС України цей вид діяльності майбутніх фахівців повинен бути спрямований на набуття особистих якостей, які в їхній подальшій службовій діяльності, становили б фундамент їх професійної компетентності. Одним із засобів активізації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців ДСНС України є копітка робота як викладачів, так і їх самих над підвищенням рівня психологічної культури.

Навчаючись в закладі вищої освіти, майбутні фахівці ДСНС України повинні оволодіти певною сукупністю знань і навичок, які в майбутньому від них вимагатиме діяльність фахівця служби цивільного захисту. С. Кубицький вважає, що «діяльність офіцера відрізняється від будь-якої діяльності специфічністю своїх завдань, умовами, засобами, труднощами регламентованої діяльності, психологічним змістом [4].

До специфічних умов службової діяльності відносяться:

- своєрідність цілей і результатів (підвищення бойової готовності підрозділу, навчання і виховання підлеглих);
- особливий характер об'єкта діяльності (люди і спеціальна техніка);
- регламентованість (визначається завданнями, посадовими статутами, настановами, інструкціями, наказами, розпорядженнями);
- особливі засоби діяльності (спеціальна техніка, мовні засоби);
- інтенсивність функціонування техніки та висока інтелектуальна напруженість у ході здійснення функцій службової діяльності.

Ми поділяємо точку зору А. Комишана про те, що діяльність курсанта – це соціально визначена форма його функціонування, виконання різних завдань під час навчання у виші [5]. Діяльність курсанта характеризується чотирма складовими: метою, засобами, процесом і результатами діяльності. Ці компоненти притаманні всім видам діяльності курсанта і їх складовим. Особливостями діяльності майбутніх фахівців ДСНС України є спрямованість

на підготовку до виконання службових завдань.

Таким чином, діяльність майбутніх фахівців ДСНС України суттєво відрізняється від діяльності студентів цивільного вишу. Крім навчання, майбутні фахівці ДСНС України виконують службові обов'язки згідно посадових інструкцій та наказів ДСНС України. Тобто, майбутній фахівець ДСНС України повинен поєднати навчання і службу, оволодіти необхідними для цього знаннями, уміннями і навичками, розвивати і вдосконалювати особистісні професійні якості, властиві фахівцям служби цивільного захисту з вищою освітою, високий інтелектуальний і фізичний розвиток.

Досліджуючи модель майбутнього фахівця ДСНС України через призму психологічної культури [3, 6], ми проаналізували основні функції, для виконання яких він повинен бути готовим, а саме:

- відповідати вимогам «соціального портрету»;
- володіти високим культурним рівнем;
- бути готовим до виконання типових і нетипових завдань діяльності майбутнього фахівця служби цивільного захисту.

Беручи до уваги перераховані функції, слід зазначити, що всі вони безпосередньо стосуються розвитку високої психологічної культури майбутнього фахівця. Вважаємо за доцільне глибше розглянути сутність культурного рівня майбутніх фахівців служби цивільного захисту. Отже, відповідно до моделі майбутнього фахівця ДСНС України, культурний рівень передбачає:

- володіння загальнокультурними та гуманітарними знаннями (світової та вітчизняної історії, літератури, мистецтва, психології);
- загальну ерудицію;
- спрямованість до самовдосконалення;
- уміння критично оцінювати та прогнозувати політичні, економічні, культурні події;
- знання основ зовнішньої і внутрішньої політики держави, знання її історії та специфіки розвитку;
- знання та виконання норм законодавства;
- знання державної мови;
- високу культуру і такт при виконанні службових обов'язків.

В основу розвитку культури міжособистісних взаємин покладається принцип гуманізму і ціннісний ідеал особистості – історично зумовлений взірець моральних чеснот і пристойних манер, який впливає на розвиток поведінково-комунікативного стандарту. І. Зязюн пропонує за одиницю аналізу особистості обрати «динамічні особистісні смисли і розглядати їх як індивідуальне відображення дійсності, що виражає ставлення особистості до тих об'єктів, заради яких розгортається її діяльність і спілкування» [2]. Усвідомлений таким чином особистісний смисл, стає ціннісним надбанням особистості, надає особистісного смислу й значущості нормам поведінки і сприяє розвитку її соціально-ціннісних якостей.

Гуманізація сучасної вищої освіти передбачає розвиток загальнолюдських, загальнокультурних, моральних, етичних і естетичних якостей майбутнього фахівця служби цивільного захисту, формування духовно багатого особистості. Отже, в процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу істотно підвищується рівень загальної та психологічної культури майбутніх фахівців.

Результати досліджень психологічної культури майбутніх фахівців ДСНС України, які навчаються на першому курсі, дозволили виявити наступне: 87,0 % засвідчують наявність у їхніх колективах непорозумінь, конфліктних ситуацій. Зокрема, серед неприємних поведінкових реакцій яких майбутні фахівці ДСНС України прагнуть уникати, – недовіра, нерозуміння (20,6 %); обман, зрада (26,4%); агресія у поведінці інших (14,8 %), у тому числі із застосуванням фізичної сили (5,8 %); пліткування (2,9 %); неприємні образливі висловлювання, насмішки, прізвиська (11,8 %). Ця ситуація вирівнюється на наступних курсах навчання, коли в процесі навчальної та службової діяльності майбутні фахівці ДСНС України набувають більш толерантних зразків поведінки.

Іншими виявилися результати дослідження психологічної культури, проведеного серед майбутніх фахівців ДСНС України другого, третього і четвертого курсів.

Інтерпретація результатів дослідження дозволила виявити бачення майбутніх фахівців ДСНС України за ключовими якостями фахівця служби цивільного захисту, які, на їхню думку, сприяють підвищенню психологічної культури. До них вони віднесли: уміння швидко приймати адекватні рішення; освіченість, широкий світогляд; комунікабельність; відповідальність; високий рівень загальної культури; наполегливість; впевненість; професійну компетентність (глибокі теоретичні знання та практичні уміння та навички); моральність.

Крім цього, майбутні фахівці ДСНС України виділили такі якості, які хоч і в меншій мірі, але також можуть впливати на розвиток психологічної культури: розумові здібності (3,04%); чесність (2,17%); уважність і пунктуальність (2,09%); рішучість (1,87%); доброзичливість (1,53%); уміння співпрацювати (1,76%); врівноваженість, самоповагу, стриманість, духовність, організаторські здібності (1,51%).

Таким чином, основними результатами нашого дослідження стало обґрунтування зовнішніх показників культури міжособистісних відносин майбутніх фахівців ДСНС України та визначення рівнів культури в курсантських підрозділах. Показниками культури, що спостерігаються зовні, міжособистісних взаємин майбутніх фахівців ДСНС України є:

- терпимість до недоліків іншого;
- прояв ввічливості у відносинах;
- уміння слухати;
- чуйність і уважність у взаєминах;

- відсутність конфліктних способів вирішення суперечностей.

Ступінь розвитку культури міжособистісних взаємин майбутніх фахівців ДСНС України є динамічною характеристикою, яка змінюється від курсу до курсу, маючи в цілому позитивну тенденцію до збільшення числа курсантів з високим і середнім рівнем розвитку даного психологічного феномена.

Підводячи підсумки всього вищесказаного можна стверджувати, що культура міжособистісних взаємин майбутніх фахівців ДСНС України – багатоаспектний феномен, який базується на інтеріоризованих нормах моралі, етики, цінностях та ідеалах і забезпечує організацію узгодженої діяльності і взаємин в курсантському колективі, оптимальний соціально-особистісний розвиток майбутніх фахівців як суб'єктів міжособистісної взаємодії.

Провідним компонентом щодо іншого як культурно-психологічного феномену виступає ціннісно-орієнтаційної компонент особистості, в основі якого лежать соціальні фіксовані установки, когнітивно-поведінкові утворення і розвинені особистісні риси майбутнього фахівця ДСНС України.

Основними особистісними особливостями майбутніх фахівців ДСНС України, які впливають на розвиток культури міжособистісних взаємин виступають почуття відповідальності, обов'язковість, сумлінність, точність і акуратність у справах, самоконтроль емоцій і поведінки в цілому, усвідомлення соціальних вимог та їх виконання, прагнення до утвердження загальнолюдських цінностей іноді на шкоду особистим, егоїстичним цілям. За типом міжособистісних взаємин майбутні фахівці ДСНС України проявляють гнучкість у контактах, комунікабельність, доброзичливість, жертвовність і прагнення до діяльності, корисної для оточуючих, ентузіазм і сприйнятливність до емоційного настрою. Рівень культури міжособистісної взаємодії кожного майбутнього фахівця ДСНС України у першу чергу залежить від його індивідуально-психологічних особливостей, основними з яких є здатність до адекватного і некритичного сприйняття партнерів по навчанню, адаптивність у взаємодії, виражена потреба в спілкуванні і спрямованість на паритетну освітню спільну діяльність.

Висновки. Невід'ємною професійною якістю майбутніх фахівців ДСНС України є висока культура міжособистісних взаємин. Основним психологічним механізмом розвитку культури міжособистісних взаємин майбутніх фахівців ДСНС України до значущого іншого є переживання як особлива, емоційно забарвлена форма активності суб'єкта, в основі якої лежить процес усвідомлення відносин особистості до подій, що відбуваються в її житті, результатом яких є усвідомлений вибір можливих мотивів поведінки. Він полягає в тому, що знання безпосередньо переживається суб'єктом, стаючи його конкретним внутрішнім досвідом, перетворюючись із загальнолюдської цінності в цінність особистісну

Основними методами розвитку культури міжособистісних взаємин майбутніх фахівців ДСНС України в ході навчально-виховного процесу

виступають групове психологічне просвітництво та консультування, а також соціально-психологічний тренінг розвитку культури міжособистісних відносин та навичок компетентного спілкування.

Таким чином культура міжособистісних взаємин все більше набуває комунікативного сенсу, відповідно – розвиток у майбутніх фахівців ДСНС України культури міжособистісних взаємин передбачає передусім розвиток їхньої комунікативної культури в умовах освітнього середовища.

Перспективи подальших досліджень ми бачимо в розробці підходів до створення сприятливого психологічного клімату в навчальному колективі, дотриманні майбутніми фахівцями ДСНС України норм поведінки та відповідних етичних правил.

Література:

1. Бодалев А.А. Психология общения: избранные психологические труды / А. А. Бодалев. – 3-е изд., перераб. и доп. – Воронеж : МОДЭК, 2002. – 320 с.
2. Зязюн І.А. Естетичні засади розвитку особистості / І.А. Зязюн // Мистецтво розвитку особистості : монографія [За ред., передмова та післямова Н. Г.Ничкало]. – Чернівці : Зелена Буковина, 2006. – С. 14–36.
3. Мохнар Л.І. Виховання культури міжособистісної взаємодії курсантів у ВНЗ МНС України / Л.І. Мохнар // Педагогічна теорія і практика: зб. наук. пр. – К. : КиМУ, 2013. – Вип.4. – С. 206-218.
4. Кубіцький С.О. Структура професійної готовності майбутніх офіцерів / С.О. Кубіцький // Психологія на перетині тисячоліть. – Київ : Гнозис, 1998. – Т.2. – С. 230-238.
5. Комишан А.І. Визначення рейтингу курсанта в умовах модульно-рейтингової системи навчання у вищому військовому навчальному закладі / А.І. Комишан // Метод. рекомендації. Харків : ХВУ, 2003. – 48 с.
6. Фомич М.В. Психологічна готовність майбутніх психологів ДСНС України до специфічної професійної діяльності у процесі вивчення курсу «Загальна психологія» та їхні суб'єктивні очікування на початковому етапі професіоналізації / М.В. Фомич, М.В. Марцін // Вісник Національного університету оборони України. – 2021. – №4 (62). – С. 153-160.

References:

1. Bodalev, A. A., (2002). Psikhologiya obshcheniya: izbrannyye psikhologicheskiye trudy [Psychology of communication: selected psychological works]. Voronezh MODEK [in Russian].
2. Ziaziun, I. A., (2006). Estetychni zasady rozvytku osobystosti [Aesthetic foundations of Personality Development]. Chernivtsi : Zelena Bukovyna [in Ukrainian].
3. Komyshan, A.I., (2003). Vyznachennia reitynhu kursanta v umovakh modulno-reitynhovoi systemy navchannia u vyshchomu viiskovomu navchalnomu zakladi [Determination of the cadet rating in the conditions of a modular rating system of training in a higher military educational institution]. Kharkiv : KhVU [in Ukrainian].
4. Kubitskyi, S.O., (1998). Struktura profesiinoi hotovnosti maibutnikh ofitseriv [Structure of professional readiness of future officers]. Kyiv: Hnozys [in Ukrainian].
5. Mokhnar, L.I., (2013). Vychovannia kultury mizhosobystisnoi vzaiemodii kursantiv u VNZ MNS Ukrainy [Education of a culture of interpersonal interaction of cadets in higher education institutions of the Ministry of emergency situations of Ukraine]. *Pedahohichna teoriia i praktyka – Pedagogical theory and practice: Collection of scientific works №4* (pp 206-218) [in Ukrainian].

6. Fomych, M.V. & Martsin, M.V., (2021). Psykholohichna hotovnist maibutnikh psykholohiv DSNS Ukrainy do spetsyfichnoi profesiinoi diialnosti u protsesi vyvchennia kursu «Zahalna psykholohiia» ta yikhni subiektyvni ochikuvannia na pochatkovomu etapi profesionalizatsii [Psychological readiness of future psychologists of the SES of Ukraine for specific professional activities in the process of studying the course «General Psychology» and their subjective expectations at the initial stage of professionalization] M.V. Fomych, & M.V. Martsin, Visnyk Natsionalnoho universytetu obrony Ukrainy. – 2021. – №4 (62). (pp 153-160) [in Ukrainian].